

In the set of simulation exercises «Hedgehog-traveler», strength exercises with children's dumbbells «Hedgehog» were used, the weight of which was being gradually increased from 100 g. up to 300 g., owing to which children in different starting positions performed non-standard motions for the development of trunk and limbs weakened muscle groups.

A set of exercises «Make friends with a turtle» included the exercises on formation of the stereotype of correct posture and walk with the device «Turtle» that children were holding on their head during performing the exercises on balance and coordination.

The methodology was implemented at two stages: preparatory-training that lasted for 2 weeks, and correction-training that lasted up to the end of the experiment.

In the process of preparatory-training stage, when the tone of the major muscle groups was insufficient, the children were being taught to perform technically correct strength exercises for 6-8 times in one attempt.

In the correctional-training period, the quantity of repetitions for each exercise was being gradually increased up to 8-10 times and they were being performed in a slow motion, smoothly, without jerks, without holding the breath.

Key words: *rehabilitation methodology, children of senior preschool age, special simulators, flat feet.*

УДК 376

І. А. Малишевська

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

МІЖНАРОДНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ТА ІНВАЛІДНІСТЮ

У статті проаналізовано міжнародні законодавчі документи щодо права на рівний доступ до якісної освіти осіб з особливими освітніми потребами й інвалідністю. Міжнародне правове поле визнало інклюзивне навчання найбільш сприятливим для розвитку й соціалізації осіб з особливими освітніми потребами та інвалідністю і відповідає світовим демократичним прагненням. Кожна держава, і Україна зокрема, прагне привести у відповідність з міжнародними нормами власну законодавчу базу щодо права на освіту дітей з особливими потребами на засадах якості, доступності, гуманізації освіти та пріоритетів особистості. У статті розглянуто питання міжнародного регулювання прав дітей з особливими освітніми потребами й інвалідністю на рівний доступ до якісної освіти.

Ключові слова: *особи з особливими освітніми потребами та інвалідністю, міжнародні законодавчі документи, міжнародна спільнота, право на освіту, освітня інтеграція, гуманізація освіти, інклюзивне навчання, інноваційний розвиток суспільства.*

Постановка проблеми. Проблема дискримінації та соціальної ізоляції осіб з особливими потребами та інвалідністю є актуальною сьогодні в будь-якій демократичній державі світу. Важливим завданням кожної держави є забезпечення умов для розвитку й самореалізації кожної особистості. Глобалізація, гуманізація та освітня інтеграція стають головними тенденціями суспільного розвитку країн на початку третього тисячоліття.

Сучасний етап інноваційного розвитку суспільства відзначається формуванням нового погляду на освіту й на місце людини в соціумі. Освіта стає загальнодоступною, рівною для всіх. У цьому контексті особливої

актуальності набуває проблема забезпечення освітніх потреб осіб з особливими потребами та інвалідністю, зокрема проблема інклюзивної освіти.

Європейська спільнота переконливо наголошує, що «освіта має надаватися в межах можливого, у загальноосвітніх школах, без будь-якого вияву дискримінації стосовно дітей і дорослих інвалідів, оскільки в більшості випадків інвалідність сама по собі не є перешкодою, дискримінація – ось що перешкоджає дитині отримати освіту в загальній системі» [5].

Аналіз актуальних досліджень. Багато міжнародних організацій приділяють увагу проблемі виховання й навчання дітей з особливими освітніми потребами та інвалідністю, зокрема: ООН, ЮНЕСКО, Всесвітня організація охорони здоров'я, Міжнародна організація праці, Міжнародна ліга суспільств допомоги розумово неповноцінним людям тощо. Зусилля цих організацій спрямовані на вирішення цілої низки проблем: розробку методів діагностування відхилень у розвитку осіб з обмеженими можливостями й інвалідністю та визначення обов'язків держави щодо цих осіб; вивчення шляхів удосконалення системи допомоги особам з особливими потребами й інвалідністю та розробку їхнього правового статусу тощо [11].

Мета статті – аналіз міжнародних законодавчих документів щодо права на рівний доступ до якісної освіти осіб з особливими освітніми потребами й інвалідністю.

Методи дослідження: порівняльно-історичний, компаративний.

Виклад основного матеріалу. Питання міжнародного регулювання прав дітей з особливими освітніми потребами й інвалідністю, зокрема право на рівний доступ до якісної освіти окреслені низкою документів.

Загальна декларація прав людини (1948 р.) [2] сформулировала ключові стандарти прав людини в тому числі й щодо права на здобуття освіти всіх людей без винятку, зокрема й осіб з особливими потребами. У цьому документі вказується, що кожна людина має право на безкоштовну обов'язкову початкову й загальну освіту, на загальнодоступну технічну та професійну освіту, вищу освіту на підставі здібностей особистості за допомогою всіх необхідних засобів. Крім того, в декларації наголошено, що освіта має бути спрямована на повний розвиток особистості, на повагу до основних прав і свобод людини.

У Декларації прав дитини (1959 р.) [1] вказується, що:

- дитина має бути захищена від дискримінації (принцип 10);
- їй повинен бути забезпечений спеціальний захист і надані можливості та сприятливі умови розвиватися фізично, розумово, морально, духовно шляхом свободи та гідності (принцип 2);
- «дитині, яка є неповноцінною у фізичному, психічному або соціальному відношенні, повинні забезпечуватися спеціальні режим, освіта і піклування, необхідні з огляду на її особливий стан» (принцип 5);

– дитина має право на здобуття безкоштовної та обов'язкової освіти, яка сприятиме її загальному культурному розвитку «і завдяки якій вона могла б на основі рівності можливостей розвинути свої здібності й особисте мислення та стати корисним членом суспільства» (принцип 7).

Женевська XXIII Міжнародна конференція (1960 р.) з народної освіти, ухвалила Конвенцію про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти. У ній зазначено, що будь-яка дитина є частиною людства, передбачено доброзичливе ставлення до неповносправної особи й рівноправ'я всіх людей. У цьому документі наголошено, що аномальні діти, залежно від своїх можливостей, мають право на освіту в спеціальних установах і у звичайних школах серед здорових однолітків. Крім того, була розроблена низка рекомендацій з питань організації спеціальної освіти: раннє виявлення розумово відсталих дітей, використання методів діагностування, які забезпечують об'єктивність даних, здійснення обов'язкової та безкоштовної освіти таких дітей тощо [6].

У 1969 році Генеральна Асамблея ООН прийняла Декларацію соціального добробуту, до якої ввійшли положення Конвенції про посібники з інвалідності. У ній акцентовано увагу на захисті прав і забезпеченні добробуту дітей-інвалідів, захисті людей з фізичними й розумовими відхиленнями, необхідності вживання належних заходів щодо відновлення працездатності осіб з розумовими й фізичними порушеннями [12].

Питання міжнародного регулювання прав осіб з особливими потребами та інвалідністю окреслено в Декларації про права розумово відсталих осіб прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН (1971 р.). У Декларації акцентовано увагу на потребі надання допомоги розумово відсталим особам, залученні їх до нормального способу життя в суспільстві. У документі виділено положення про те, що розумово відсталі люди мають ті самі права, що й усі члени суспільства: право на освіту, медичне обслуговування, працю, матеріальне забезпечення та задовільний життєвий рівень. У зв'язку з цим Генеральна Асамблея ООН проголосила в 1975 році Декларацію про права інвалідів. У ній зазначено, що «інваліди, незважаючи на причину, характер і складність їхніх каліцтв, або порушень, мають ті самі основні права, що і їхні співгромадяни того самого віку» [5].

У цьому нормативно-правовому документі проголошено, що особи з інвалідністю мають отримувати необхідну соціально-педагогічну підтримку, яка б дала змогу їм максимально виявити свої можливості та здібності та прискорила процес їхньої інтеграції в суспільство.

Право дітей з особливими потребами на рівний доступ до якісної освіти закріплене й у Конвенції ООН про права дитини (1989 р.) [3]. У цьому документі наголошується, що:

– «дитині для повного й гармонійного розвитку необхідно зростати в сімейному оточенні»;

- дитина не має розлучатися з батьками всупереч їх бажанню;
- дитина має бути захищена від усіх форм дискримінації;
- «дитина має бути повністю підготовленою до самостійного життя в суспільстві та вихована в дусі гідності, терпимості, свободи, рівності й солідарності».

Крім того, Конвенцією визначається право неповносправної дитини на відновлення здоров'я, на особливе піклування та ефективний доступ до послуг у галузі освіти та професійної підготовки. Також наголошується на тому, що держава повинна забезпечити, «щоб установи, служби й органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, відповідали нормам з точки зору численності та придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду». Це положення ми трактуємо як підготовку різнопрофільних фахівців для роботи з дітьми з особливими потребами.

У Стандартних правилах забезпечення рівних можливостей для інвалідів (1993 р.) [10], крім основних положень про забезпечення рівних можливостей у галузі освіти для інвалідів, наголошується, що інваліди, які навчаються у звичайних школах разом із здоровими однолітками, забезпечуються «послугами перекладачів та іншими належними допоміжними послугами, які покликані задовольняти потреби осіб із різними формами інвалідності», «гнучкими навчальними програмами, високоякісними навчальними матеріалами». З цією метою загальноосвітні навчальні заклади мають «забезпечити на постійній основі підготовку викладачів і надання їм підтримки».

«Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами» (1994 р.) [9], яка є визначальним документом у галузі освіти дітей з особливими потребами та інвалідністю спонукає уряди всіх країн затвердити на законодавчому рівні принципи інклюзивної освіти для «побудови інклюзивного суспільства й забезпечення освіти для всіх». У документі наголошується, що інклюзія має стати загальною формою освіти дітей з особливими потребами. Для цього необхідно більше докладати зусиль для розвитку професійної освіти й мобілізувати підтримку організації зміцнення освіти вчителів з метою забезпечення якісної освіти осіб з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання.

«Рамки дій стосовно освіти осіб з особливими потребами» (1994 р.), прийняті Саламанською декларацією [7], окреслили інноваційні підходи щодо здобуття освіти осіб з обмеженими можливостями, які прийняті освітньою спільнотою. У «Рамках дій» зазначається, що в інклюзивних школах діти з особливими освітніми потребами мають одержувати додаткову допомогу для забезпечення їхнього повноцінного навчання. Для цього варто організувати координацію зусиль між освітніми органами, органами охорони здоров'я та соціального забезпечення і

працевлаштування, беручи до уваги й орієнтуючись на допомогу, яку можуть надати неурядові та благодійні організації. Крім того, необхідно розробити та впровадити широку програму підготовки персоналу для інклюзивних шкіл, а також організувати надання необхідних допоміжних послуг дітям із різною категорією порушень. У документі вказується, що педагогічні навчальні заклади повинні готувати таких педагогів для інклюзивних класів, які б могли адаптувати навчальні плани й навчально-виховний процес до потреб учнів з особливими потребами, а також могли б успішно взаємодіяти з різними спеціалістами й батьками на користь всебічного розвитку дітей з особливими потребами.

Найважливішим міжнародним документом у сфері захисту прав на рівний доступ до якісної освіти осіб з особливими освітніми потребами та інвалідністю є Конвенція про права інвалідів (2006 р.), яка була ратифікована Україною у 2009 році й набрала чинності у 2010 році [4]. Наголошуючи на важливості актуалізації проблем осіб з особливими освітніми потребами та інвалідністю як складової відповідних стратегій сталого розвитку суспільства, цей документ має прискорити розвиток інклюзивної освіти в Україні.

У загальних принципах Конвенції (стаття 3) зазначено, що до осіб з обмеженими можливостями та інвалідністю необхідно ставитися без дискримінації, з повагою «до притаманної людині гідності», їх особливостей, індивідуальності, здібностей, та передбачено «повне й ефективне залучення та включення їх до суспільства», «рівність можливостей» і «прийняття їх як компонента людської різноманітності й частини людства».

Стаття 24 «Освіта» п. 1 Конвенції присвячена організації освітнього простору для осіб з особливими освітніми потребами. У ній наголошується на праві осіб з обмеженими можливостями на освіту в усіх її ланках. Крім того, «для цілей реалізації цього права без дискримінації й на підставі рівності можливостей держави-учасниці забезпечують інклюзивну освіту на всіх рівнях і навчання протягом усього життя, прагнучи при цьому: до повного розвитку людського потенціалу; до розвитку особистості, талантів і творчості осіб з особливими освітніми потребами, а також до їхніх розумових і фізичних здібностей у найповнішому обсязі; до надання їм можливості брати активну участь у житті вільного суспільства».

У статті наголошується на виключному значенні відповідних умов для реалізації права на освіту осіб з особливими освітніми потребами, які включають:

- рівний «доступ до інклюзивної, якісної та безоплатної початкової й середньої освіти в місцях свого проживання»;
- «доступ до загальної вищої освіти, професійного навчання, освіти для дорослих і навчання протягом усього життя без дискримінації та нарівні з іншими»;

– «необхідну індивідуалізовану підтримку для полегшення ефективного навчання осіб з особливими освітніми потребами».

У вище означених положеннях Конвенції акцентується увага на необхідності забезпечення права осіб з особливими освітніми потребами на рівний доступ до якісної освіти, тобто інклюзивної. Така освіта не може бути якісною без кваліфікованої підготовки різнопрофільних фахівців для роботи в інклюзивних навчальних закладах. Пункт 4 статті 24, наголошує, що «держави-учасниці вживають належних заходів для залучення до роботи вчителів, зокрема й учителів-інвалідів, які володіють жестовою мовою та (чи) абеткою Брайля, та для навчання спеціалістів і персоналу, що працюють на всіх рівнях системи освіти», використовуючи «альтернативні методи, способи та формати спілкування», та обізнаних у питаннях спеціальних методик з метою надання підтримки особам з порушеннями у психофізичному розвитку.

З ратифікацією Україною Конвенції ООН про права інвалідів розпочато докорінні зміни в організації навчання дітей з особливими освітніми потребами та інвалідністю, зокрема, запровадження інклюзивної форми навчання, яке має гармонійно поєднатися з наявною системою спеціальної та загальної освіти.

Ще одним важливим документом, який визначає міжнародну політику стосовно осіб з обмеженими можливостями є «План дій Ради Європи щодо сприяння правам і повній участі людей з обмеженими можливостями в суспільстві: покращення якості життя людей з обмеженими можливостями в Європі в 2006–2015 роках» [8].

Головними завданнями цього документу є досягнення повної участі людей з обмеженими можливостями в житті суспільства. Керівними принципами Плану дій є:

- «заборона дискримінації щодо осіб з особливими потребами та інвалідністю»;
- «рівність можливостей»;
- «повна участь усіх людей з обмеженими можливостями в житті суспільства»;
- «повага до відмінностей і визнання інвалідності як частини людського розмаїття»;
- «гідність і автономність особи, у тому числі й свобода робити власний вибір» тощо.

План дій Ради Європи є широкомасштабним і охоплює всі основні області життєдіяльності осіб з обмеженими можливостями, зокрема рівний доступ до якісної освіти. У документі зазначається, що освіта є важливим фактором соціальної інтеграції та автономії людей з обмеженими можливостями. Для осіб з особливими освітніми потребами освіта повинна «охоплювати всі періоди життя, під нею розуміють дошкільну, початкову, середню, вищу та професійну освіту, а також навчання протягом усього

життя». Крім того, у положеннях Плану дій вказується про надання можливості особам з особливими освітніми потребами та інвалідністю навчатись у звичайних навчальних закладах разом зі здоровими однолітками, що є корисним для всіх учасників навчального процесу. Звичайні навчальні заклади та спеціалізовані заклади повинні співпрацювати для того, щоб підтримати осіб з обмеженими можливостями в їхньому місцевому оточенні, забезпечуючи їм повну інтеграцію в соціум. Особливої уваги заслуговує положення про «початкову професійну підготовку та перепідготовку всіх фахівців і всього персоналу, що працює на всіх рівнях системи освіти, більш глибоке усвідомлення ними проблеми інвалідності та навчання використанню відповідної техніки й педагогічних матеріалів», що дозволить надавати допомогу особам з особливими освітніми потребами й інвалідністю в умовах інклюзивного навчання.

Отже, у міжнародних документах, що формують політику інклюзивної освіти, задекларовано, що:

- особи з особливими потребами визнані суспільно повноцінною в соціальному сенсі меншиною, яка потребує соціального та правового захисту;
- особи з обмеженими можливостями та інвалідністю мають такі самі основні права, що і їхні співгромадяни, а інвалідність є не медичною, а соціальною проблемою;
- право на освіту є одним з основних прав людини взагалі й осіб з особливими освітніми потребами зокрема;
- право на освіту осіб з особливими освітніми потребами має гарантуватися без дискримінації та будь-яких обмежень;
- держава повинна визнавати принцип рівного доступу до якісної, безкоштовної початкової, загальної, середньої та вищої освіти осіб з обмеженими можливостями за місцем свого проживання, у загальноосвітніх, професійних і вищих навчальних закладах разом зі здоровими однолітками;
- для втілення інклюзивної освіти необхідно застосовувати гнучкі навчальні програми, які необхідно адаптувати до різних потреб дітей;
- особливу увагу варто приділяти кваліфікованій підготовці різнопрофільних фахівців для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та інвалідністю в інклюзивних навчальних закладах.

Висновки. Міжнародне правове поле визнало інклюзивне навчання найбільш сприятливим для розвитку та соціалізації осіб з особливими освітніми потребами та таким, що відповідає світовим демократичним і гуманістичним прагненням. Міжнародна спільнота вважає впровадження інклюзивної освіти пріоритетним напрямом реформування освітніх систем на сучасному етапі. Сучасне суспільство «прийшло» до визнання та ствердження права осіб з порушеннями психофізичного розвитку на повноцінну участь у суспільному житті й намагається усвідомити необхідність створення умов для повноцінної реалізації цього права. Тому кожна держава, і Україна зокрема,

прагне привести у відповідність з міжнародними нормами власну законодавчу базу щодо права на освіту дітей з особливими потребами на засадах якості, доступності, гуманізації освіти та пріоритетів особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Декларация прав ребенка. Резолюция 1386 (XIV) Генеральная Ассамблея ООН от 20 ноября 1959 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_384.
2. Загальна декларація прав людини. Генеральна Асамблея ООН 10 грудня 1948 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kr-admin.gov.ua/mol/molod/2.pdf>.
3. Конвенція ООН про права дитини. Прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.unicef.org/ukraine/convention_small_final.pdf.
4. Конвенція про права інвалідів. Ратифікована Законом України № 1767-VI (1767-17) від 16.12.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.
5. Основы инклюзивной освіти : навчально-методичний посібник / за заг. ред. Колупаєвої А. А. – К. : А. С. К., 2012. – 308 с.
6. Права дітей з особливими потребами: посібник-довідник нормативно-правових документів / О. Л. Копиленко, О. К. Сусол, Л. В. Хомік [та ін.] ; за заг. ред. О. Копиленко. – К. : РННЦ «ДІНІТ», 2002. – 250 с.
7. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями (приняты Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество, Саламанка, Испания, 7–10 июня 1994 г.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.notabene.ru/down_syndrome/Rus/marcos.html.
8. Рекомендація Rec(2006)5 Комітету міністрів державам-членам про План дій Ради Європи щодо сприяння правам і повній участі людей з обмеженими можливостями в суспільстві: покращення якості життя людей з обмеженими можливостями в Європі в 2006–2015 роках [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/soc-sp/Rec_2006_5%20Ukraine.pdf
9. Саламанская декларация о принципах, политике и практической деятельности в сфере образования лиц с особыми потребностями (принята Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество, Саламанка, Испания, 7–10 июня 1994 г.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.notabene.ru/down_syndrome/Rus/declarat.html.
10. Стандартные правила обеспечения равных возможностей для инвалидов. Резолюция 48/96 Генеральной Ассамблеи ООН от 20 декабря 1993 года. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_306.
11. Keys W. What do international comparisons really tell us? [Electronic resource] / W. Keys // International Electronic Journal for Leadership in Learning. – 1997. – Vol. 1(4). – Available from : <http://www.ucalgary.ca/~iejll/volume1/Keysv1n4.html>.
12. Peters S. J. A historical analysis of international inclusive education policy and individuals with disabilities / S. J. Peters // Journal of Disability Policy Studies. – 2007. – Vol. 18(2). – P. 98–108.

РЕЗЮМЕ

Малышевская И. А. Международное урегулирование прав лиц с особыми образовательными потребностями и инвалидностью.

В статье проанализировано международные законодательные документы о праве на равный доступ к качественному образованию лиц с особыми образовательными потребностями и инвалидностью. Международное правовое поле признало инклюзивное обучение наиболее благоприятным для развития и социализации лиц с особыми образовательными потребностями и инвалидностью и соответствует мировым демократическим устремлениям. Каждое государство, и Украина в частности, стремится привести в соответствие с международными нормами собственную законодательную базу относительно прав на образование детей с особыми потребностями на основе качества, доступности, гуманизации образования и приоритетов личности. В статье рассмотрены вопросы международного урегулирования прав детей с особыми образовательными потребностями и инвалидностью на равный доступ к качественному образованию.

Ключевые слова: лица с особыми образовательными потребностями и инвалидностью, международные законодательные документы, международное сообщество, право на образование, образовательная интеграция, гуманизация образования, инклюзивное образование, инновационное развитие общества.

SUMMARY

Malyshevskia I. International regulation of the rights of people with special educational needs and disability.

The article analyses international special educational needs and disability acts in terms of disabled students' equal access to education. Discrimination against students with disabilities and their social isolation appears to be a topical issue for any democratic state. Thus, ensuring conditions for the development of every personality has become the priority for each state. On the other hand, globalization, humanization and educational integration have become the main tendencies of social development at the beginning of the third millennium. Consequently, there developed a different view on education in a modern society. At present everybody has an equal access to education. To meet the special educational needs of each student the inclusive education was introduced. Inclusive education tends to be concerned with creating learning environment to meet each learner's requirements and possibilities irrespective of his or her psychological and physical development. European community stresses that students with special educational needs and disability shouldn't be discriminated, they must be educated in regular classes at their local schools. They find inclusive education the most favourable for learning students with special educational needs and disability. International community considers the introduction of inclusive education to be a matter of priority in reforming all modern educational systems. Modern society has recognized the disabled people's right to their full participation in social life and realized the necessity for creating conditions to enjoy this right. For these reasons each country including Ukraine tries to make its legislation corresponding to international one in terms of equal access to education for learners with special educational needs and disability. The article gives a review of international regulation of the rights of people with special educational needs and disability to have equal access to education.

Key words: learners with special educational needs and disability, international legislation acts, international community, right to education, educational integration, humanization of education, inclusive education, innovative development of a society.